TALÂK

﴿٦٥﴾ سُورَةُ الطَّلَاقِ

Talâk sûresi Medenîdir. Buna «Kısa sûrei nisa = سورة النساء القصرى » denildiği de rivayet olunmuştur.

Âyetleri - On ikidir.

Kelimeleri - Yüz kırk yedidir.

Harfleri - Bin yetmiştir.

Fasılası - Hep ا harfidir.

Bu Sûrenin nüzulüne sebeb olmak üzere Ba'zıları hayız halinde iyka' edilmiş bir iki talâk hadisesinden bahsetmişlerse de Ebu Hayyanın ve hâfız Ebu Bekr ibnilârabînin tasrih ettikleri vechile esahhı rivayet bu Sûre, bir hadîse üzerine değil, doğrudan doğru bir şer'ı beyan olarak nâzil olmuştur.

TALÂK VE TATLIK, BOŞAMA - Lügatte ltlâk eylemek, ya'ni bir kaydi, bağlantıyı kaldırıp salıvermektir. Şer'an da: Nikâh ile sâbit olan kaydi ref'eylemektir. Bu ma'na ile talâk. Asıl nikâhın bozulması demek olan fesıhten, infisahdan başka bir hükmü haizdir. Talâka, hul'a, iylaye, ıddete dair sûrei Bakarede bir takım ahkâm ve sûrei Ahzabda ıddete müteallık bir âyet ve sûrei Mücadelede zıhar ve keffaretine müteallik beyanat geçmişti. Burada da evvelki Sûrenin âhirinde geçtiği vechile zevc ve zevce beynindeki adavet mahzurunun halli

çarelerinden birisi olmak hikmetiyle verilecek talâkın müstahsen olabilecek şeklinin ta'limiyle ona müteferri' kadın ve aile hukukuna müteallık ba'zı ahkâm beyan olunacaktır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿١﴾ يَآ اَيُّهَا النَّبِىُّ اِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَاَحْصُوا الْعِدَّةَ ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ رَبَّكُمْ ۚ لَاتُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ اِلَّآ اَنْ يَاْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ ۗ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ ۚ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ ۗ لَاتَدْرِى لَعَلَّ اللّٰهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ اَمْرًا ﴿٢﴾ فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ اَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَاَشْهِدُوا ذَوَىْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَاَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلّٰهِ ۚ ذٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۚ وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ﴿٣﴾ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَايَحْتَسِبُ ۚ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ۚ اِنَّ اللّٰهَ بَالِغُ اَمْرِهِ ۚ قَدْ جَعَلَ اللّٰهُ لِكُلِّ شَىْءٍ قَدْرًا ﴿٤﴾ وَالّٰٓئِى يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَآئِكُمْ اِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ اَشْهُرٍ ۙ وَالّٰٓئِى لَمْ يَحِضْنَ ۚ وَاُولَاتُ الْاَحْمَالِ اَجَلُهُنَّ اَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۚ وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ اَمْرِهِ يُسْرًا ﴿

﴿٥﴾ ذٰلِكَ اَمْرُ اللّٰهِ اَنْزَلَهٗۤ اِلَيْكُمْ ؕ وَمَنْ يَّتَّقِ اللّٰهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ
سَيِّـَٔاتِهٖ وَيُعْظِمْ لَهٗۤ اَجْرًا ﴿٦﴾ اَسْكِنُوْهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِّنْ
وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَآرُّوْهُنَّ لِتُضَيِّقُوْا عَلَيْهِنَّ ؕ وَاِنْ كُنَّ اُولَاتِ حَمْلٍ
فَاَنْفِقُوْا عَلَيْهِنَّ حَتّٰى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۚ فَاِنْ اَرْضَعْنَ لَكُمْ فَاٰتُوْهُنَّ
اُجُوْرَهُنَّ ۚ وَاْتَمِرُوْا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوْفٍ ۚ وَاِنْ تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهٗۤ
اُخْرٰى ؕ ﴿٧﴾ لِيُنْفِقْ ذُوْ سَعَةٍ مِّنْ سَعَتِهٖ ؕ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهٗ
فَلْيُنْفِقْ مِمَّاۤ اٰتٰىهُ اللّٰهُ ؕ لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا مَاۤ اٰتٰىهَا ؕ سَيَجْعَلُ
اللّٰهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُّسْرًا ﴿٨﴾

Meali Şerifi

Ey o Peygamber! Kadınları boşadığınız vakıt ıddetlerine doğru boşayın ve ıddeti sayın ve Rabbınız Allahdan korkun, onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar meğer ki açık bir terbiyesizlik etmiş olalar, bunlar Allahın ta'yin ettiği hududdur ve her kim Allahın hududuna tecavüz ederse nefsine zulmetmiş olur, bilmezsin belki Allah onun arkasından bir iş çıkarır 1 Sonra müddetlerini doldurmağa yaklaştıklarında

onları güzellikle tutun yâhud güzellikle ayrılın ve sizlerden adalet sahibi iki erkeği işhad eyleyin, şehadeti de Allah için

Sh:»5045

doğru eda edin, bu size söylenenleri duydunuz a, bununla Allaha ve Âhıret gününe iyman eder kimselere öğüt verilir, her kim de Allahdan korkarsa Allah ona bir mahrec müyesser kılar 2 Ve onu hatır-u hayaline gelmez cihetten merzuk eder ve her kim Allaha tevekkül kılarsa o ona yetişir, her halde Allah emrini yerine getirir, Allah her şey için bir mıkdar ta'yin etmiştir 3 Hayızdan kesilmiş olan kadınlarınız - şübhelendinizse - onların ıddeti de üç aydır, hayız görmiyenler de öyle, yüklülerin ise ecelleri hamillerini vaz'ı etmeleridir ve her kim Allaha korunursa Allah onun işine bir kolaylık verir 4 İşte bu (anlatılan ahkâm) Allahın emridir, onu size indirdi ve her kim Allahdan korkarsa Allah onun kabahatlerini örter ve ecrini büyültür 5 O kadınları gücünüzün yettiğinden sâkin olduğunuz yerin bir kısmında iskân ediniz, ve üzerlerine tazyık yapmak için onları ızrara kalkışmayınız ve eğer yüklü iseler hamillerini vaz'ı edinciye kadar nefakalarını verin, sonra sizin hisabınıza emzirirlerse o vakit de ecirlerini verin ve aranızda iyilikle emr edin ve eğer zorlaşıyorsanız o halde baba hisabına diğer bir emzikli emzirecektir 6 Genişliği olan genişliğinden infak etsin, rızkı dar olan

da Allahın ona verdiğinden infak eylesin, Allah bir nefse verdiğinden başka teklif etmez, Allah bir usrun arkasından bir yüsür yapar 7

1. ﴿يَـٰٓاَيُّهَا النَّبِىُّ﴾ ey o Peygamber! - « النَّبِىُّ » unvaniyle yad ve tebcîl olunan hatemünnebiyyîn!. Burada evvelâ Peygambere nida ile başlanması ümmetin mübelliği ve mâktedası bulunması ve beyan olunacak talâk tarzı onun şer'ine aid tarafı ilâhîden yeni bir teşri' olmak hasebiyle neşr-ü tebliğine re'sen i'tina olunması hususlarına tenbih içindir. Yoksa beyan olunacak hüküm Peygamberin kendisine mahsus değil, umûmadır. Onun için hıtab ta'mim olunarak buyuruluyor ki ﴿اِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ﴾ kadınları tatlık ettiğiniz vakıt - yani boşamak

istediğiniz takdirde ﴿فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ﴾ onların ıddetlerini gözeterek boşayın - yani âdetleri olarak sayılı hayız günlerini hisaba alarak ondan önce tuhur zamanında temiz olarak bir talâk boşayın. İşte talâk verilecek olunca onun en güzel ve mesnun sureti böyle kadını âdetinden önce temiz bulunduğu tuhur zamanında mücameat etmeksizin bir talâk boşamaktır. Binaenaleyh «

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ ۖ قُلْ هُوَ اَذًى ۙ فَاعْتَزِلُوا النِّسَآءَ فِى

الْمَحِيضِ وَلَاتَقْرَبُوهُنَّ حَتّٰى يَطْهُرْنَ » emri mucebince tab'an ve şer'an i'tizal zamanı olup beklenmek iktiza eden hayız günlerinde veya mücameat vakı olmuş bulunan tuhr içinde boşayıp salıvermek bu emre muhalif olmakla haramdır. Bid'îdir, çirkindir, günahtır. Üç talâk birden boşamak ise daha çirkin, daha günahtır. Talâk vukua gelmez değil fakat günahtır. Çünkü asıl talâk erkeklerin iradesine bırakılmış olduğu için iyka' ile vakı olur, bâtıl olmaz ise de çirkin surette veya lüzumundan fazla boşamak hem emre hem hikmet ve maslahata munafi bir zarar, bir küfran, bir ahlâksızlıktır.

Bunun hikmeti: «

وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوٓا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً» buyurulduğu üzere izdivacdan maksad, zevc ve zevce arasında Allah tealânın yaratmış olduğu meylin tatmini ile mahabbet ve merhamet üzere müesses bir aile kurmak ve onun hukuk ve vezaifini deruhde ederek « مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ » mucebince ıffet ve ıhsan ile temyiz bir hars ve tenasül gayesine hizmet olduğu cihetle zevc ve zevce beyninde hasbelbeşeriyye ufak tefek dedi kodu ve az çok kırgınlığı veya gailei âfakıyye dolayısiyle inkıbaz veya inbisatı mucib ahvali arıza eksik olmasa bile arada esas olan meyli hılkı, sükûnı cibillî münkati' olmadıkça aile binasının temeli yıkılmamak lâzım gelir. Fakat o meyl-ü sükûn munkati' olacak olursa o vakıt temel

çürümüş ve arada bir nevi' talâkı tabiî vaki' olmuş olacağından talâkı şer'i de verilebilir. Böyle bir halde

Sh:»5047

de beka ibtidadan eshel olduğu cihetle kadının sun-u taksırı olmadıkça veya erkek için bir tehlike ve sebebi zarurî bulunmadıkça meyli tabi'înin fıkdanına mukabil ahlâkı dîniyye ve âdabı şer'iyye ile takvâ hissi, vefa şuuru, hukukı sabıkanın ıhlâline ve aile binasının yıkılmasına razı oluvermez. Lâkin iş yalnız meylin inkıtaından ibaret kalmayıp bir de kadının kocasına karşı kibr-ü nüşuzu veya kasdı adaveti yüz göstermeğe ve matlûb olan meveddet ve merhamet yerine bu suretle gayz-u nefret hisleri kaim olmağa başlarsa işte o vakıt erkeğin « فَاحْذَرُوهُمْ » emri mucebince sakınmağa memur olduğu adavet ve geçimsizlik mahzurunun cibillî suretlerinden birisi olan talâk, şer'î bir hacet halini alır. Yoksa talâk bir gazab veya bir şehvet düşkünlüğiyle bir ev yıkımı ve ni'meti nikâha bir küfran olur. Bir çok ahvalde de hacet var zannedilir de sonra pişman olunur. Onun için talâk verileceği zaman iyi ve çok düşünmeli, bütün halâtı ruhiyye ve din ve ahlâk esasları hisaba alınmalı. Indel'icab telâfî edilebilmek için şer'in bahşettiği fırsatlar elden kaçıvermemelidir. Zira ruhda gizil kalan meyiller umurı hafiyyeden olduğu için hiddet ve fetret zamanında

hissedilemez de sonradan teprenir, zararlara günahlara sürükler, bilinmezki Allah ne halk edecektir. Onun için ihtiyaca binaen meşru' kılınmış olan talâkın iykaında mekruh veya güzel olan nevi'leri vardır. Evvelâ kadını tekarrüb, mekruh olan ezali adetini gördüğü hayız günlerinde boşamak haramdır. Talâk vaki' olursa da boşayan burada emrolunan suretin hilâfına boşamış olmakla günaha girmiş olur. Çünkü kadının tekarrüb caiz olmıyan ve tabiî meyle münafi bulunan o ezalı halinde hissedilen meyilsizlik arizî olmak ihtimâline mebni kat'î ve daimî olduğuna hükmedilemez. İhtimalki onu boşıyan on gün sonra gönlünde heyecan duyacak ve yaptığına pişman olacaktır. Hem bir gün bile olsa beraber

yaşamış

bulunduğu bir zevcesini öyle bir halinde boşayıp bırakıvermek aynî zamanda bir alçaklıktan başka bir şey olmaz. Kezalik tuhr içinde iken tekarrub ettikten sonra tatlık etmek de mekruhtur. Çünkü tekarrub meylin vücuduna delildir. Ondan sonra duyulan meyilsizlik de arizî bir futurdan ibaret olabileceği cihetle meyli cibillînin silinmiş olduğuna hükmetmek doğru olmaz. Herhangi bir halde üç telâkı birden vermek ise büsbütün hiddete kapılarak ve her ihtiyatı elden bırakarak bu çirkinlikleri bir def'ada üç kerre tekrar etmek

ve emri şer'îye kat kat muhalefet eyleyip ailenin salâhı için şer'ın bahşetmiş olduğu her fursatı bir anda elden kaçırmak olacağı cihetle kat kat çirkin ve günahtır. Ve bunun bu kadar çirkin ve günah olması da ıskatattan olan talâkın vaki' olması dolayısiyledir. Yoksa lağvolur çirkin ve günah olmasının ma'nası kalmazdı. İşte talakın meşru'ıyyeti zarar ve fesad için değil, aile beyninde yüz gösteren sevgisizlik ve geçimsizlik mahzurlarını def' için mümkin olduğu kadar bir islâh tecribesi yapılmak suretiyle tarafeynin haleti ruhiyyeleri yekdiğerinden ayrılmağa ne dereceye kadar müsaid olabileceğini tebarüz ettirmek hikmetile alâkadar bulunduğundan talâk vermek ihtiyacını duyan bir kimsenin bunu en güzel bir surette isti'mal etmesi emrolunarak buyurulmuştur ki « اِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ » o kadınları boşadığınız, ya'ni boşamak istediğiniz takdirde - bu şart evvela, tatlikın müstakıllen erkeklere aid ve onların yedi ihtiyarında bulunan bir iş olduğunu gösterir. Zevc tatlîk edince talâk bir hakkı şeri' olarak sâbit olur, yoksa olmaz. Bundan dolayıdır ki bir hadîsi şerifte « اَلطَّلَاقُ لِمَنْ اَخَذَ بِالسَّاقِ » buyurulmuştur. O halde kadının bunda doğrudan doğru bir hakkı hıyarı yoktur. Meğer ki dilediği zaman kadın kendisini boşamakta muhtar olduğuna dair nikâh zamanında veya sonra erkek tarafından bir tefvız yapılmış olsun. Bu olmadığı surette kadın ancak hul' ile

kendisini kurtarmak için müraceat edebilir. « فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِاَ فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ » Bu surette de hâkim, Hanefiyyeye göre ya tarafeynden hakem nasb ederek veya doğrudan doğru sulh tevassutunda bulunarak zevc tarafına hul' teklif eder. Zevcin veya vekilinin kabulu halinde bu da bir talâk olur. Şafıyyeye göre ise fesh olur. Bazıları Sûrei Nisadaki « وَاِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ اَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ اَهْلِهَا » emrine nazaran hâkimin fesh-ü tefrık hakkını da kabul etmişlerdir. Hanefiyyece bu, ınninlik veya cüzam gibi habîs bir maraz halinde olur. Saniyen, « اِذَا طَلَّقْتُمُ » şartı, talâkın diyaneten Allah tealâ indinde esas itibariyle matlûb ve memduh bir şey olmayıp «ehveni şerreyn ihtiyar olunur» hükmünce nihayet bir müsaadeden ibaret olduğunu da iyma eder. Çünkü bilâ kayd-ü şart talâka teşvikı tazammun eden hiç bir delil yoktur. Bil'akis Ebu Davudun ve ibni Mâcenin rivayet ettikleri « اِنَّ مِنْ اَبْغَضِ الْمُبَاحَاتِ عِنْدَ اللّٰهِ عَزَّ وَ جَلَّ الطَّلَاقَ = Allah azzevecelle indinde mubahların en mebguzundandır talâk». diğer birinde de « اَبْغَضُ الْحَلَالِ اِلَى اللّٰهِ الطَّلَاقَ = Allaha en mebguz olan halâl talâktır.» Bu hadîslerde mubah ve halâl tabirlerinin bulunmasından dolayı bir takımları, aslı talâkın mubah olduğuna kail olmuşlar ise de ibnî Hümamın tahkıkı vechile esahh olan budur ki: aslı talâk, nikâh ni'metine küfran

olduğundan dolayı mahzurdur. Çünkü aleyhissalâtü vesselâm buyurmuştur ki «

لَعَنَ اللّٰهُ كُلَّ مِذْوَاقٍ وَ مِطْلَاقٍ = çok talâk verici zevkıne düşkünden her birine Allah

lâ'net eylemiştir.» Onun için hacet olmayınca mekruh olur. Bundan dolayı mebguz buyurulmuştur. Mubah

tabir edilmesi ancak hacet vakıtlarında mubah olması hasebiyledir. Beyhekî de buğzun vakti mesnûne

riayet edilmiyerek talâk iyka' edilmesinde olduğunu söylemiştir. Şafiıyyeden ibni Hacerin beyanına göre:

talâk ba'zı ahvalde vacib, ba'zan mendub, ba'zan haram veya mekruh olur. Vacib olan iylâ yemini yapıp da

vatı' arzusu bulunmıyan kimsenin dört ay bekletmemek için talâkı ve hakemeynin talâk re'yinde

bulunmaları

Sh:»5050

halindeki talâk gibi. Mendub olan talâk: kadının hukukunu eda etmekten zevcin gerekse kayidsizlikten

dolayı olsun âciz olması veya kadının âdeten kendisiyle geçinmeğe cebr edilemiyecek derecede huysuz

olması veya kadının fücurundan korkulacak derecede olmamakla beraber pek afif olmaması halinde talâk

gibi. Ve fakat bu son surette tatlîk edilince kadının fücura düşeceğinden korkulur veya onun firakına

tehammül edemiyerek erkeğin onunla fücura sapması veya meşakkat çekmesi melhuz bulunur. Ve halbuki

tatlîk edilmediği takdirde bu korkular varid olmıyacak olursa o vakıt talâk mendub değil, harama sebeb olacağı cihetle mekruh ve belki haram olur, Netekim talâkı bid'î, ya'ni bu âyette emr olunanın hılâfına olarak kadının âdeti vaktında veya üç talâk birden verilmek haramdır. Bütün bu ahvalden sâlim olduğu takdirde de mekruh olur. Çünkü nakl olunduğu üzere hadîsi sahihte «halâllar içinden talâk Allah tealâya en mebguz olduğu beyan buyurulması kerahetini ifade eder اهـ. Çünkü kerahet hıll ile içtima' edebilmek i'tibariyle hıll ile buğzun ictimaından mütebadir olan kerahet olur. O halde hill cihetini te'yid eder sebebler inzımam ettikçe kuvvetlerinin derecesine göre kademe kademe mubah, mendub, vacib mertebelerine doğru çıkar. Kerahet cihetini te'yid eder esbab inzımam ettikçe de buğuz haram mertebesine varır ve buna nazaran halâl veya mubah ta'biri vukua işaret olup haram olan talâkın dahi iyka' ile vaki' olacağını gösterir. Netekim bid'î talâkın dahi vaki' olacağı hakkında Fukaha, icmaı ümmet bulunduğunu söylemektedirler. Buna karşı İbni teymiyye ile ibni kayyimi cevziyye talâkı bid'îden olan üç talâk birden tatlikın haram olması hasebiyle bunda birden ziyadesinin vaki' olmaması cihetini ictihad mevridi gibi göstererek tervic etmek ve bu suretle pek ehemmiyyetli bir noktaya basmak istemişler ise de

bütün mezheblerin ittifak ve ictima' etmiş bulunduğu bir mes'elede usulen ictihada mesağ görülemiyeceği cihetle iltifata şayan görülmemişlerdir.

Fukaha talâkı, hükmü i'tibariyle rıc'î ve bayin diye iki nev'e, bayini de hafîf ve galîz diye iki kısma taksim etmişler, sureti iyka' i'tibariyle de mesnûn ve bid'î olmak üzere iki nevi' saymışlar, mesnûnu ahsen ve hasen, bid'îyi de ehaff ve eşedd diye yine ikiye ayırmışlardır. Mesnûn: talâk verecek olan kimselere şer'an emir ve tavsıye olunup tatlîkda tarikatı meslûke olması iktıza eden surettir. Bunun en güzeli de Bu âyetde emrolunduğu üzere tuhur zamanında bir talâkı rıc'î tatlîk etmektir. Her biri birer tuhurda olmak üzere ayrı ayrı üç talâka kadar varmak pek güzel olmamakla beraber hasen sayılır. Bid'î ise bunların hilâfına olarak hayız zamanında veya tekarrüb vaki' olan tuhurda tatlîk etmek yâhud her ne vakıt olursa olsun üç talâk birden tatlîk eylemek suretleridirki bu hepsinin eşeddidir. Bu Sûrenin nüzulüne kadar bu suretlerin nik ü bedi tefrik edilmiyordu. Burada bunların tefrikı esası anlatılmıştır. Asıl talâk ne meni', ne de tavsıye olunmamakla beraber talâk verilmek istenildiği takdirde en güzel olan şu suret emrolunmuştur: o kadınları, ya'ni medhulün biha olup da boşamak ihtiyacını hiss etdiğiniz kadınları boşamak istediğiniz takdirde « فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ » bundan böyle onları ıddetlerini gözeterek boşayın - bunun hasılı «sayılı hayız günlerinin önünde yakınlık yapılabilecek olup da yapılmamış olan temizlik halinde temiz olarak

boşayınız» ma'nasına olduğunda ittifak vardır. Ancak bunu ba'zıları hayızları önünde, ba'zıları da tuhur halinde mücameat etmiyerek diye tefsir eylemişlerdir. Bu iki ma'na ise mütelazimdir. Çünkü hayzın önü, istikbali, gayesi tuhurdur. Abdullah ibni Mes'ud Hazretlerinden « طَاهِرًا مِنْ غَيْرِ جِمَاعٍ » İbni Abbas Hazretlerinden « فِى قَبْلِ عِدَّتِهِنَّ » Mücahid demiştir ki: İbni Abbas Hazretlerinin yanında

Sh:»5052

idim bir adam geldi, karısını üç talâk boşamış olduğunu söyledi o sükût etti, hattâ biz zannettik ki karısını ona reddedecek, sonra dediki: biriniz gider hamakate biner, sonra da ey İbni Abbas der, halbuki Allah tealâ « وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا » buyurmuştur. Sen ise Allahdan korkmamışsın, ben sana mahrec bulamam, Rabbine âsı olmuşsun, karın senden bâyin olmuş, Allah tealâ « يَآ اَيُّهَا النَّبِىُّ اِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ » buyurmuştur. Dahhâkten: «ıddet kar', kar' hayizdir, tahir, min gayri cimaın tahir, sonrada üç hayız istıkbal edersin». Katadeden « طَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ » hayızdan tahir olduğunda « مِنْ غَيْرِ جِمَاعٍ » keyfiyyeti de: tahir olduğu vakıt dokunmadan bir talâk verir, bir talâk daha boşamak görünürse diğer bir hayız

görünciye kadar bırakır sonra tahir olduğu vakıt ikinci talâkı verir. Üçüncü bir talâk daha vermek isterse bir hayız daha görünceye kadar imhal eyler, tahir olunca üçüncü talâkı da verir. Sonra kadın bir hayız daha ıddet bekler, ondan sonra isterse başka kocaya gider.» İbni siyirinden: «kadın tahir iken min gayri cimain veya belirmiş bir hamil bulunmıyarak boşar.» Hasen ve İbni siyrinden: «Allahın emrettiği gibi ıddetinin önünde « مِنْ قَبْلِ عِدَّتِهَا كَمَآ اَمَرَهُ اللّٰهُ = boşar: Allahın zikr ettiği ıddetin gayride gerek bir, gerek iki, gerek üç boşamak mekruh olur.» Görülüyor ki bütün bunlar hayzın geçmesi gözetilerek ondan sonra « طَاهِرًا مِنْ غَيْرِ جِمَاعٍ » boşamak ma'nâsında birleşmiş bulunuyorlar.

Bununla beraber Malikî ve Şafiî bunlardan ıddetin müddeti, tuhr olduğuna zâhib olmuşlar ve eimmei Hanefiyye ise onun hayz olduğunu beyan eylemişlerdir. Bundan dolayı ıddet, tuhurdur diyenler « لِعِدَّتِهِنَّ » tuhurları vaktında demek olmasını daha sade görerek tercih eylemişlerdir. İlk nazarda bu muvafık gibi görünürse de bundan ademimücameat kaydini anlamak müşkildir. Bu ma'nâ « قُلْ هُوَ اَذًىۙ فَاعْتَزِلُوا النِّسَآءَ فِى الْمَحِيضِۙ وَلَاتَقْرَبُوهُنَّ حَتّٰى يَطْهُرْنَۚ » emri mucebince tuhra girinciye kadar hayzın hukmüdür. Tuhra kadar sayıp beklemek tuhrun değil, tab'an ve

şer'an hayzın lâzımıdır. O halde ıddet tuhur değil, hayız olmak lâzım gelir. Tuhur ıddetin mebdei değil, gayesidir. « لِعِدَّتِهِنَّ » de bil'ittifak maksud olan tuhur ıddetin kendisi olarak değil, önünde gayesi olmak i'tibariyledir. « لام » ile beraber mecmuundan lâzımı ma'na olarak sâbittir. Hayız müddetinin başlıca iki lâzımı vardır. Birisi mücameat etmemek, birisi de önünde tuhra irmektir. İşte murad olan ma'na da: kadın, bekleme müddeti olan hayzı bitirip tuhra irmiş iken halâ mukarenet edilmediği surette boşamak, olduğundan « طَاهِرًا مِنْ غَيْرِ جِمَاعٍ » denilmekle bu iki lâzimenin ikisi de maksud bulunduğuna tenbih olunduğu gibi « فِى قَبْلِ عِدَّتِهِنَّ » denilmekle de bu anlatılmıştır. Bu ma'na anlaşılmak için «lâm» ın ma'nalarındaki ihtimalâta dikkat etmek lâzımdır. Bu lâm ya ta'lîl veya akıbet veya tevkıt veya sıla için olabilir, ta'lîl olursa bekledikleri için, yani sayılı hayız günlerini bitirip temizlenmiş iken zevciyyet muamelesi istenilmemek dolayısiyle boşayınız demek olur. Akıbet olursa «hayızlarının akıbetinde boşayınız demek olur. « لِعَشْرٍ خَلَوْنَ » gibi vaktiyye olursa» tuhurları vaktında demek doğru olabilirse de «hayız vakıtlarında» demek doğru olmaz. «Hayızları bittiği vakıt» denilmek ıktiza eder. Iddet lâfzı hayız müddetinin tamamına muntabıktır. İhsa emrinde de buna işaret vardır. Bunun için müfessirînin ba'zıları « لِاسْتِقْبَالِ عِدَّتِهِنَّ » diye bir muzaf takdirini göstermişlerdir. « فِى قَبْلِ عِدَّتِهِنَّ » de böyle demektir. Kubül ve istıkbal hayızdan evvel de sonra da sadık olur.

Zemahşerî gibi ba'zıları da « مُسْتَقْبِلَاتٍ لِعِدَّتِهِنَّ » diye müteallak takdiriyle hal yapmışlardır ki bunda «lâm» tevkıt veya sıla ma'nalarına muhtemil olarak ıddetlerini veya ıddetleri vaktını karşılarlarken demek olup bekliyecekleri hayızdan evvelki tuhurları halinde verilen talâkın da mesnûn olduğunu ve ıddetin hayız ile başlıyacağını is'ar eder. Mücameat etmemek kaydının lâzım olduğu bilhassa hadîsi Nebevî ile beyan buyurulmuştur. Buharî ve daha diğerleri

Sh:»5054

şöyle rivayet etmişlerdir: İbni Ömer radıyallahü anhüma karısını hâız iken boşamıştı, Hazreti Ömer onu Resulullaha söyledi, Resuli ekrem sallâllahü aleyhi vesellem ona öfkelendi sonra da buyurdu ki o kadına ric'at etsin sonra onu temizlenip sonra bir hayız daha görüp temizlenene kadar tutsun, o vakıt kendisine yine onu tatlîk etmek görünürse onu tahir olduğu halde dokunmadan evvel (İbni Mâcenin rivayetinde «mücameat etmeden evvel) tatlîk etsin. İşte Allahın emr ettiği ıddet budur اهـ . İbni Ömer hazretlerinin bu talâkı bu Sûrenin sebebi nüzulü olarak gösterenler olmuş ise de rivayetin tarzından da anlaşıldığına nazaran bu hâdise Sûrenin nüzulünden sonra vuku bulmuş göründüğünden doğrusu nüzulün sebebi değil, belki bu hadîsi şerif ile tefsirin sebebi olmuştur.

İşte kadınları boşadığınız vakit böyle ıddetlerini gözeterek temiz oldukları halde dokunmaksızın boşayın

﴿وَاَحْصُوا الْعِدَّةَ﴾ ve ıddeti ihsa edin - yani zabtedip eksiksiz olarak tamamiyle sayın. Sûrei Bakarede geçen «وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ ثَلٰثَةَ قُرُوۤءٍ» âyeti mucebince mutallâkaların ıddeti tam üç «قُرُوۤءٍ» ya'ni üç âdet beklemeleridir. Bu ihsada ric'at kabiliyyetine ve nefaka ve sükna zamanında talâkı tuhurlar üzere tevzîa mürâât gibi bir takım faideler vardır. ﴿وَاتَّقُوا اللّٰهَ رَبَّكُمْ﴾ ve Rabbınız Allahdan korkun - ya'ni sizi erkek onları kadın yaratmış ve sizleri yetiştirip nikâh ni'metine ve tatlîk salâhiyyetine mazher eylemiş olan Rabbınızın azâbından korkun da emirlerine dikkat edin, ıddeti eksik de saymayın tatvil de etmeyin ve gerek talâkta gerek ıddette o kadınları ızrar etmeğe kalkışmayın ﴿لَاتُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ﴾ onları evlerinden çıkarmayın - o boşayıp da ıddet bekletmekte olduğunuz kadınları beytutet ettikleri evlerinden hiç bir sebeble çıkarmayın. Bu evler talâka

Sh:»5055

kadar kocalariyle beraber sâkin oldukları meskenleridir. Çıkarmak nehyinden anlaşıldığı vechile bunlar

kocalarına aid olmakla beraber kadınlara muzaf kılınması ıddetleri çıkıncıya kadar onlarda o mütallakaların milkleri gibi sâkin olmağa istihkakları bulunduğunu beyan ile çıkarmaktan nehyi te'kiddir. Şu halde ev âriyet veya kiralık olup da asıl sahibine teslim olunmak lâzım gelmiş ise kocaların onlara kira veya şira veya diğer bir tarık ile mesken tedarük etmeleri lâzım gelir. İşbu « لَاتُخْرِجُوهُنَّ » nehyinin atıfsız olarak bir taraftan takvayı bir beyan gibi bir taraftan da ibtidai kelâm halinde getirilmesi bunun müstakıllen matlûb olduğunu yeniden iş'ar ile ehemmiyetine tenbih içindir. Bunda ıddetten asıl maksud olan mesebin hıfzı ve kadınların korunması hususlarına diyaneten olduğu gibi hukukan ve kâzaen dahi i'tina hikmeti vardır. Çıkarmayın demek gadab veya nefret veya darlığa binaen mesken ihtiyacı veya mücerred düşüncesizlik gibi bir sebeble çıkarıvermekten mantukan nehy olduğu gibi kendiliklerinden çıkıp gitmelerine izin vermeyin ma'nâsına da işaretiyle şamil olur. Çünkü onların izin verilse bile çıkıp gitmeleri câiz olmıyacağı şununla anlatılıyor. ﴿وَلَا يَخْرُجْنَ﴾ onlar da çıkmasınlar, yâhud çıkmazlar - bu sıyga hem nehyi gâib cem'i müennes, hem de fi'li müzarı' nefyi istikbal cem'i müennes olabileceğinden nehiy olmak da nefiy olmak da muhtemildir. Böyle nefiy sureti ile nehiy sarahaten nehiyden daha beliğ olduğu da malûmdur. Ya'ni zevcler izin verse bile bir zaruret olmayınca çıkmaları haramdır, çıkmamalıdırlar ve çıkmazlar ﴿اِلَّآ اَنْ يَاْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ﴾ Meğer ki açık bir edebsizlik edeler - nüşuz, serkeşlik yapıp da bir zaruretleri yok iken çıkıp gitmiş olsalar ki bu surette başka bir kabahat

yapmamış olsalar bile kendiliklerinden çıkmakla fahiş bir terbiyesizlik yapmış olurlar. Bu istisnanın «

وَلَا يَخْرُجْنَ » ye

Sh:»5056

teallûku yakındır. Yukarısına veya her ikisine tealûku da muhtemildir. Huruca müteallık olduğu takdirde serkeşlikle hurucun sanki açık bir fuhuş gibi aşırı bir fenalık olacağını iş'ar ile nehiyde mubalega ifade eder ki İbni Ömerden, Süddîden, İbni Sâibden, Nehaıyden merviy olan budur. Ebu Hanîfe hazretleri de bunu ahzetmiştir. Çıkar giderlerse ıddet hakkından kurtulmuş olmazlarsa da sükna ve nefaka hakları sakıt olur. İhraca müteallık olduğu takdirde ise fahişei mübeyyine, zina, sirkat, sui kasıd gibi açık bir hıyanet, bir ma'sıyet ve hattâ ağır sebb ü şetim gibi fahiş eziyyet olmak melhuzdur. Böyle açık bir fenalığa giriştikleri görüldüğü vakıt çıkarılmaları ihrac nehyinden istisna edilmiş olur. Bu takdirde fahişe ta'birinden en mütebadir olan ma'na zinadır. Katade Hasen. Şa'bî, Zeyd ibni Eslem, Dahhâk, Ikrime, Hammad, Leysten merviy olan ve İbni Mes'udun ve ibni Abbasın kavilleri olduğu nakledilen de budur. Ebu Yusüf de bunu ahzeylemiştir. Denilmiştir ki bu takdirde haddin ikamesi için çıkarılırlar. Bazıları da burada gerek zevc ve gerek akribasına karşı fahiş sözlerle ağız bozukluğu etmek ma'nasına olduğunu İbni Abbastan rivayet

eylemişlerdir. Saıyd ibni Müseyyebden rivayet edildiği üzere fahişe her ma'sıyete ıtlâk olunur. Bundan dolayı ba'zıları bunun haddi iycab eden zina ve sirkat ve bunların gayrı her ma'sıyete şamil olarak istisnanın hepsine raci' olduğuna kail olmuştur. Taberî bunu ihtiyar ederek demiştir ki bence savab, burada fahişenin ma'sıyet demek olduğuna kail olanın kavlidir. Çünkü fahişe haddini aşmış olan her çirkin iştir. Binaenaleyh zina, sirkat, ve aile efradına ez ave ıddet beklemesi lâzım gelen evden çıkıp gitmek bunlardan hangisini karı ıddet içinde yaparsa kocası onu evinden çıkarabilir اهـ. Bu istisnanın yukarıdaki « فَطَلِّقُوهُنَّ » emrine teallûk etmesi ihtimali de yok değildir. « لَاتُخْرِجُوهُنَّ » cümlesi ittikanın bir hukmünü beyan olabilmek i'tibariyle

Sh:»5057

atıfsız olduğundan dolayı buna mâni' de olmaz. Bu surette ma'na şu olur: bu emirleri ve nehiyleri gözeterek boşayın, ancak boşadığınız takdirde o kadınlar açık bir fuhş-u fücura düşecek olurlarsa başka. O takdirde ıddetlerini gözeterek dahi boşamak istemeyin. Müfessirîn bu istisnanın bu vechile rabtı ihtimalini söylememişlerse de bâlâda İbni Hacerden naklolunduğu üzere boşandığı takdirde fücur korkusu zâhir olan ve boşanmadığı takdirde mazbut kalacak olan kadını boşamamak tavsıye edilmiş ve bir hadîs ile istidlâl de

olunmuştur. Ebu Davud ve Neseîde İbni Abbastan rivayet olunduğuna göre bir recül Resulullaha gelmiş, benim bir karım var « لا ترد يد لامس = el uzatanın elini reddetmez» demiş, Resulullah onu boşa buyurmuş, ve o, korkarım gönlüm ardında kalır, sabr edemem demiş, bunun üzerine Resulullah « فامسكها = öyle ise onu sıkı tut» buyurmuş. Neseî hadîsin merfu' olmayıp doğrusu mürsel olduğunu söylemiştir. Ya'ni İbni Abbas bunu Resulullahdan bizzat dinlememiş bil'vasıta işitmiş. Fakat kendi işitmiş kadar kuvvetine i'timadından dolayı vasıtayı tasrih etmeyip merfu' gibi nakletmiştir. Böyle merasili sahabe ile merfu' gibi nakletmiştir. Böyle merasili sahabe ile merfu' gibi amel bil'ittifak câiz olduğundan bundan şu hukûmler istinbat olunmuştur: Birincisi, afif olmıyan bir kadını boşamak emri, ikincisi zâhiri hale nazaran boşandığı takdirde fücur korkusu bulunur, lâkin boşanmadığı takdirde zabt-u imsâki kabil olursa boşamayıp sıkı tutmak emridir. Bu ikisinden biddelâle bir huküm daha anlaşılmış olur ki o da şudur: afîf olan bir kadın boşandığı takdirde zâhiri hale nazaran zaruret saikasiyle fücura düşmesi melhuz bulunursa onu boşamanın günah olacağıdır. İşte bu istisnanın yukarıya da raptı ihtimalinde âyet o hadîsten anlaşılan hukümleri de ifade etmiş olacaktır.

﴿وَتِلْكَ﴾ ve işte bunlar - talâk hakkında bu emirler, bu

nehiylerle teşri' ve ta'lim olunan ahkâm ﴿حُدُودُ اللّٰهِ﴾ hududullahdır. - Allahîn kulları için ta'yin buyurduğu hadlerdir. ﴿وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ﴾ ve her kim Allahın ta'yin buyurduğu hududa tecavüz ederse - ya'ni bu ahkâmdan bir şey ıhlâl eylerse ﴿فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ﴾ muhakkak nefsine zulm etmiş olur - kendisine dünyevî uhrevî zarar eylemiş bulunur. ﴿لَاتَدْرِى لَعَلَّ اللّٰهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ اَمْرًا﴾ bilmezsin belki Allah ondan sonra bir emir ihdas eyler - o teaddinin arkasından bir hâdise, bir iş çıkarır, kalbini çevirir, bir takım meşakkatler, ıztırablar verir. Yaptığın teaddiye, haddini aşarak verdiğin talâka peşiman olursun, dönmek istersin iş işten geçmiş bulunduğu için dönemez, telâfi edemezsin, perişan olur, zararını ve vebalini kendin çekersin. « وَمَا تَدْرِى نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا » kimse yarın ne kesbedeceğini bilemez. Onun için her hangi bir sebeble talâk verecek olan kimse tehevvürle her şeyi kesip atıvermemeli, ilerisini hisaba katmalı da Allahın bu emirler ve nehiylerle tayin buyurduğu haddini aşmamalı, evvelâ ıddetini gözeterek temiz bir halde talâk vermeli ve ıddetini saymalıdır. Şayed ayrılmak lâzımsa bununla hem maksad hasıl olur, hem de bir tecribeye imkân bırakılarak ruhî tecelliyatı dinlemeğe, düşünüp mütenebbih olmağa ve peşimanlık yüz gösterirse ric'ata meydan bulunur. Çünkü üçe baliğ olmadıkça öyle

sarih bîr talâk ric'î olacağından hukmü geleceği vechile ıddet nihayetine kadar muhayyer kalıp dilerse ric'at edebilmek, olmazsa ayrılmaktır. Bu hikmetlere mebni haddi aşmaksızın ıddetlerine karşı böyle bir talâk boşayın ve ıddeti zabtedip sayın ve Allahdan korkup takva ile hareket edin, onları evlerinden çıkarmayın, onlar da çıkmasınlar. Bunun neticesi ne olacağına gelince: şu şart ile imsâk veya mufarakat beyninde

muhayyerliktir: 2. ﴿فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ﴾ sonra ecellerine yettiklerinde - yani ıddetlerinin nihayetine irdiklerinde. Bu şart, ricetin müntehası, firkatin mebdei olan vaktı göstermek içindir. Binaenaleyh ıddet için de her zaman ric'at hakkı sâbittir. Lâkin ıddet bitince hiyar kalmaz, firkat lâzım olur. Kadının izniyle nikâh tazelenmedikçe birleşemezler. Henüz ıddet çıkmadan nihayete irdiği zaman ise vaz'iyyet tezahür edeceğinden o vakıt ﴿فَاَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ﴾ ya ma'ruf ile onları imsâk edin - bırakmayıp güzel ve meşru' surette geçinmek ve iki tarafın haline münasib infak ve iskân eylemek üzere nikâhlarınızda tutun. « اَمْسِكُوا » buyurulmasından zâhir olan ric'atin kavlen olması şart olmayıp fi'len dahi olabileceğidir. İmamı A'zamın kavli de budur. ﴿اَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ﴾ yâhud ma'ruf ile

onlardan ayrılın - burada « او » tahyir içindir. Ya'ni imsâk ile mufarakat beyninde muhayyersiniz. Fakat imsâki ihtiyar etseniz de firakı ıhtıyar etseniz de ma'ruf ile mükellefsiniz. Ayrılacaksanız o vakıt güzellikle ayrılın, tatlı dille hakkını vererek ve ızrar etmekten sakınarak, meselâ geçinmek niyyeti olmadığı halde ıddeti uzatmak için müraceat edip de sonra yine boşamak gibi muzır hîlelere sapmıyarak güzelce çıkarıp gönderin « وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا » mazmununa riayet edin ﴿وَاَشْهِدُوا ذَوَىْ عَدْلٍ مِنْكُمْ﴾ hem içinizden adalet sahibi iki erkeği işhad edin - dönüp tutmayı ıhtıyar ettiğiniz takdirde ric'ate, ayrılmayı ıhtıyar ettiğiniz takdirde de firkate şehadet etmek üzere siz Müslimanlardan adalet sahibi, doğruyu söyler müstakıym lâekal iki erkeği hazır bulundurup şahid kılın ki tühmete veya nizaa mahal kalmasın, iycabında şahidlik etsinler. Bu « وَاَشْهِدُوا » emri « وَاَشْهِدُوا اِذَا تَبَايَعْتُم » terdidlerine ma'tuf olup « اَمْسِكُوهُنَّ بِ اَوْ فَارِقُوهُنَّ » gibi

Sh:»5060

nedb içindir. Umumiyyetle ulemânın kavli budur. Şafiî kavli kadîminde «ric'atte vücub için» olduğuna kail olmuş ise de kavli cedîdinde o da nedbe rücu' etmiştir. Âlûsî burada şöyle bir kavil tezyif etmiş demiştir ki:

Tabersî «zâhir bunun talâka işhad ile emrolmasını ve bunun ehli beyt eimmesinden merviy bulunduğunu ve vücub için olup talâkın sıhhatinde şart olduğunu» zu'meylemiştir. اهـ. Ben bu mes'eleyi bir çok zamandan beri düşünür, bu âyette buna bir ihtimal olup olmadığını ve şayanı i'timad müctehidînden buna kail olan bulunup bulunmadığını araştırırdım. « مُجْمَعُ الْبَيَانِ » namında bir tefsîrin sahibi olup Şiy'a ulemasından bulunan bu Tabersînin rivayet ve dirayette salâhiyeti neden ibaret bulunduğunu ve ehli beytin eimmesi dediklerinden maksadı hangileri idiğini gereği gibi öğrenemedim. Ancak zâhir dediği zâhir değildir. Zira bu işhad emrinin talâka aid olması için ta yukarıdaki « فَطَلِّقُوهُنَّ » emrine ma'tuf olması lâzım gelir. Bu ise zâhir değil, pek baîd'dir. Zâhir olan yakınındaki imsâk veya müfarakat emirlerine ma'tuf olmasıdır. Talâkın sıhhatinin şartı olacak derecede vücub için olsaydı ihsâ emrinden evvel zikredilmek iktıza eder ve bu âyete te'hırinin hiç bir hikmeti olmazdı. Hem karîbine hem baîdine atfı ihtimali tecviz edilmek için te'hır edildiği söylenecek olursa bu bir ihtimal olabilirse de zâhir denilmek doğru olmıyacağı gibi talâkda da imsâkda da mufarakatda da aynî mahiyyette olması lâzım gelirdi. Halbuki her birine göre emrin vücub için olması ve bu vücubun şartı sıhhat olacak derecede farz mahiyyetinde bulunması imsâk veya mufarakatta tahyir emrine muhalif olacağı gibi öteden beri iyzah edile gelen mesnûn talâkın sureti cereyanına ve talâkı ric'înin faidesine münafî ve talâk esnasında işhad edilmeyip de ıddetten sonra imsak veya mufarakat için işhad edildiği takdirde sahih farzedilen talâkın hükümsüz kalması gibi bir tenakuza

badi olacağı derkârdır.

Sh:»5061

Gerçi hılâfına karîne bulunmadıkça emirde asl olan vücubdur. Fakat ihtimal içinde olan vücub şartı sıhhat olacak derecede farzı kat'î ma'nasını ifade edemiyeceği gibi her vücub da zıddının fesadını iktıza etmez. Bununla beraber ıddet nihayetine kadar rücu' edilmeyince mufarakat tehakkuk edeceği cihetle bunda işhadın vücubuna kail olmanın ma'nası da kalmıyacağından bütün müctehidîn mufarakatta işhad emrinin « وَاَشْهِدُوا اِذَا تَبَايَعْتُم » gibi nedbe mahmûl olmasında müttefik bulunuyorlar. Şu halde en yakın ve en zâhir olan ihtimal de emr, nedb için oldukça en uzak olan ihtimalde vücub için olmasının, hem de bu vücubun farzıyyet derecesinde şartı sıhhat addedilmesinin doğru olamıyacağı edna mülâhaza ile anlaşılıyor. Ancak denebilir ki imsâk veya mufarakatta işhad mendub olunca talâkda neye olmasın? Evet bunun da mendub olduğundan şübhe yoktur. Zira bu işhadın yukarı teallûkû ihtimali baîd olmakla beraber buradan biddelâle ve evleviyyetle sâbit olacağında da tereddüd edilmemek lâzım gelir. Şu emrin vücub için olduğunda ıhtilâf yoktur:

﴿وَاَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلّٰهِ﴾ şehadeti de Allah için doğru eda edin - yukarıki emirlerin hepsi talâk verenlere aid olduğu gibi bu emir de şahidleredir. Şu hıtab da mecmuunadır: ﴿ذٰلِكُمْ﴾ size söylenen bu işittiğiniz - gerek talâk verecek olanlara ve gerek şahid olanlara hıtab edilen bu emirlerle yapılan bu tebliğ: ya'ni talâkı ıddet gözeterek vermek, ıddeti ihsa etmek Allahdan korkup günahdan sakınmak çıkarıvermemek, çıkmamak, hududu tecavüz etmeyip sonucu hisaba almak ve sonra müddet nihayetinde ya hakkıyle güzelce tutmak veya daha fazla bekletmeyip hakkını vererek güzellikle ayrılmak ve bunlara işhad etmek, şehadeti de zamanında dos doğru edâ eylemek işte bunların mecmuu ve her biri öyle bir dersdir ki ﴿يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ﴾

Sh:»5062

bununla sizlerden, Allaha ve âhıret gününe iyman eder olan kimselere va'z olunuyor öğüt veriliyor - çünkü bunlara riayet edip korunarak in'tifa' edecek olanlar Allaha ve âhırete iymanı olan veya iyman kabiliyyeti silinmemiş bulunan kimselerdir. İyman kabiliyyeti kalmamış, kalbleri kararmış, mühürlenmiş olanlar ne Allahdan korkar, ne âhıreti sayar. Ne de nasıhat dinler, onlar kendi nefislerinin havasına gider.

﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ﴾ her kim de Allaha ittıka ederse - Allahın gadabından korkar, ısyandan

sakınır, öğütlerini tutarsa ﴿يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا﴾ Allah onun için bir mahrec yaratır. - Onu düştüğü darlıktan ve ezcümle aile yüzünden çekmekte bulunduğu sıkıntılardan kurtulup çıkacağı bir yol, bir çare gösterir. 3. ﴿وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَايَحْتَسِبُ﴾ ve onu hatrına gelmez cihetten merzuk kılar. - Onun için boşayan da boşanan da, ayrılan da ayrılmayan da takva ile hareket ettiği takdirde gam yemesin, Allah ona da bir çare yaratır ve ummadığı yerden nasîbini verir.

Rivayet olunmuştur ki: Resulullah sallallahü aleyhi vesellem bu kavli ilâhîyi «

«وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَايَحْتَسِبُ

okumuş ve demiştir ki: «

مَخْرَجًا مِنْ شُبُهَاتِ الدُّنْيَا وَمِنْ غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَمِنْ شَدَائِدِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ = hem dünyanın şübühatından mahrec, hem mevtin gameratından, hem de kıyamet gününün şedaidinden.». Bir de ebu Zerr radıyallahü anhten şöyle merviydir: Resulullah bu âyeti «

«وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَايَحْتَسِبُ

okuyordu, tekrar tekrar okumağa başladı, hattâ beni uyku bastı sonra buyurdu ki: ya eba Zerr insanların hepsi bunu tutsaydı kendilerine yeterdi اهـ. ﴿وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ﴾ ve her kim Allaha tevekkül kılarsa - başına gelen her hangi bir şeye karşı onun kudretine

Sh:»5063

i'timad edip yapacağı işte onun emrine teslimi nefsederek hukmünce giderse ﴿فَهُوَ حَسْبُهُۥ﴾ o

ona yetişir. Allah onun mühimminin hakkından gelir. Hisabına kâfidir. «

اَىْ مَنْ وَثِقَ فِيمَا نَالَهُ كَفَاهُ اللّٰهُ مَا اَهَمَّهُ » Razî tefsirinde zikredildiği

üzere onun için Resulullah sallallahü aleyhi vesellem buyurmuştur ki «

مَنْ اَحَبَّ اَنْ يَكُونَ اَقْوَى النَّاسِ فَلْيَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ = insanların en

kuvvetlisi olmayı arzu eden Allaha dayansın» اهـ. ﴿اِنَّ اللّٰهَ بَالِغُ اَمْرِهٖ﴾ her halde

Allah emrini yerine indirir. - Muradını muhakkak yapar, hiç bir işinden giri kalmaz hepsinin hakkından gelir.

Hukmünü istediği gibi yürütür, tevekkül edilse de yürütür, edilmese de yürütür, nihayet her şeyin eceli gelir.

Dünyada acı da geçer, tatlı da geçer, sıkıntı da geçer, refah da geçer. Ecel gelince mukadder olan ölüm

dakika fevtetmeksizin pençesini takar, âkıbet gelir çatar, iyiler iyiliğiyle kötüler kötülüğüyle kalır, herkes

ameliyle haşrolur. Ancak ona böyle tevekkül de onun emridir, tevekkül edenin muradı da başka değil,

Allahın irade ve rızasına teslimiyyetten ibaret olmakla Allah onun ecrini büyültür

﴿قَدْ جَعَلَ اللّٰهُ لِكُلِّ شَىْءٍ قَدْرًا﴾ hakikat Allah her şey için bir kadr takdir kılmıştır.

- Bir hadd ü mıkdar tahsıs buyurmuştur ki onu ona göre yürütür. O hadd ü mıkdardan ileri geçirmez. Bu kazıyye öyle bir kanundur ki her şey hakkında caridir. Ve her şey'in hukmü, kıymeti Allahın ona tahsıs buyurduğu o kadr ile mütenasibdir. Hakikatte bir şey'e ilim de onu o kadr ve haddiyle temyiz etmektir. Bu cihetle esbabın bir dereceye kadar bir kadr-ü haysiyyeti yok değilse de zatî değil izafî ve mütenahidir. Te'sir ve huküm onun değil, Allahındır. Asıl ılm ü kudretine ı'timad olunacak, huküm ve iradesine emir tefvız edilecek hâkim, esbab değil, müsebbibül'eshab olan Allahdır. Her şey geçer, leh ve

aleyhte

Sh:»5064

her sebeb tükenir, mukadder olan kaderi biter, evvel ve âhir bütün kudretiyle Allah kalır. Hem Allah takdir buyurmamış ise hiç bir şey diğer bir şeyde icrayı tesir edemez. Takdir buyurmuş ise Allahdan başka hiç bir şey de onun önüne geçemez. Ateş Allahın yak dediğini kadrince dediği kadar yakabilir. Rızık da Allahın doyur dediğini kadrince dediği kadar doyurabilir. Demek ki esbaba i'timad mütenahî, Allaha i'timad namütenahîdir. O halde kuvvet ve yakîn, esbaba güvenmekte değil, Allaha dayanmakladır. Tevekkül de mağrurlukla kendini sayıp koyuvermek değil, Allahın gösterdiği yolda gücü yettiği kadar vazıfeye ihtimam,

ittıkaya riayet, kusurunu i'tiraf ile beraber, Allahın kudretine i'timad edip netice hakkında telâşa düşmeksizin onun iradesine teslimiyyettir. Evvelâ « وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ » sonra « وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ » buyurulmasında buna işaret nüktesi vardır. Hadîsi nebevîde a'rabîye « اِعْقِلْهَا وَتَوَكَّلْ = deveyi bağla da tevekkül kıl» buyurulması da bu ma'naya tenbihtir.

Allah tealâ her şeye bir kadr takdir etmiş olduğu için her şey gibi insana da gerek cinsine, gerek nev'ine, gerek cem'ine, gerek ferdine, gerek erzakına, gerek ef'aline, gerek akvaline, gerek ahvaline hep birer kadr takdir buyurmuş, birer had koymuştur ki ittika ve tevekkül dahi o kadr ve haysiyyet dairesinde cereyan eder. Binaenaleyh erkeğin de dişinin de birer kadri ve her birinin ef'al ve ahvalinde birer haddi vardır. Ona tecavüz etmeğe kalkışan kendine zulm etmiş olur. Bu suretle Allah talâka, ıddete, ihraca, huruca, visale, firaka âlâma, sürura, nasîb ve erzaka hep birer kadr ve had takdir buyurmuştur. Bundan dolayı talâk verilen kadınların ıddetlerini de hayızlı, hayızsız, hamilli, hamilsiz olup olmamalarına göre ayrı ayrı birer mıkdar ile takdir ve nefaka ve süknalarını onunla mütenasib olarak emir buyurmuştur. Bu vechile « قَدْ جَعَلَ اللّٰهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا » kazıyyesi hem makablini telhîs ve te'yid hem de maba'dine bir mukaddime

ve temhiddir. Takdiri ilâhî böyle her şeyi önünden ardından ve hatırlara gelmez cihetten bağlar.

İmdi boşanan kadınların ıddetleri, âdetleri ya'ni hayızları hisabiyle Sûrei Bakarede geçtiği vechile üç âdet sayılacak olursa hayızdan kesilmiş olan veya hayız görmiyen veya gebe bulunan kadınların ıddeti nasıl sayılabilecek denirse onların ıddetlerinin de mıkdarını beyan için buyuruluyor ki 4. ﴿وَالّٰٓئِۦ يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَآئِكُمْ﴾ hayızdan kesilmiş yaşı ilerlemiş olup da artık hayız görmekten hasbelâde ümidini kesmiş iyas haline gelmiş kadınlarınızdan boşanmış olanlar - ki ekser âdete nazaran iyas sinni elli beş ve altmış olarak takdir edilmiştir. (Sûrei Bakarede « وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ ثَلٰثَةَ قُرُوٓءٍ » âyetinin tefsirinde geçen tafsılâta bak). ﴿اِنِ ارْتَبْتُمْ﴾ eğer şekkediyorsanız - burada bu « اِنِ ارْتَبْتُمْ » kaydı ıhtirazî değil, bu mes'eleyi soranların veya soracak olanların vuku' bulan veya bulacak olan suâllerine nazaran vukuîdir. Bir cümlei mu'teriza demektir. Yoksa hayızdan kesilip kesilmediklerinde şekkediyorsanız demek değildir. Zira « يَئِسْنَ » sîgasıyla ye'sin ma'lûm olduğu söylendikten sonra yeiste şüphe ediyorsanız demek olmıyacağı bellidir. Binaenaleyh ma'na şu olur: bunların ıddetleri nasıl olacağını kestiremeyip de müşkil görüyor, işkilleniyor, soruyorsanız biliniz ki ﴿فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ اَشْهُرٍ﴾ onların ıddetleri üç

aydır. - Üç ay beklerler, bu müddet zarfında bir hamil tebeyyün etmezse nihayetinde evvelkiler gibi «

فَاَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ اَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ» dur.

﴿وَالّٰٓئِ لَمْ يَحِضْنَ﴾ heyız âdeti görmiyenler de - öyle üç aydır. Bu « وَالّٰٓئِ » yukarıki «

وَالّٰٓئِ يَئِسْنَ» mübtedasına atfı müfred suretiyle ma'tuf olup haberi de mezkûr «

فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ اَشْهُرٍ» olmak câiz olduğu gibi buna o karîne ile başka haber takdir olunarak

Sh:»5066

«وَالّٰٓئِ لَمْ يَحِضْنَ كَذٰلِكَ عِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ اَشْهُرٍ» suretinde cümleyi cümleye atıf da câizdir. Mıkdarda iştirâk i'tibariyle evvelki ve hukümde istıklâl i'tibariyle ikinci daha muvafıktır. Bunlar gerek on yedi yaşından küçük olup henüz bülûga irmemiş olduklarından dolayı hayız görmemiş olanlara ve gerek bülüğ sinninin a'zamîsi olan on yedi yaşını geçmiş ve binaenaleyh yaş i'tibariyle bâliğ bulunmuş oldukları halde hayız âdeti olmamış bulunanlara şâmildir. Bir veya iki kerre hayız görüb de sonra görmemiş olanlar da sahih olan böyledir. Çünkü âdet muttarıd oldukta mu'teber olur ki ekalli üçtür. O halde üç kerre hayız görmüş olup da sonra inkıta' devam etmiş olsa ona hayız âdeti görmemiş denemiyeceğinden mümteddetüttuhur ıtlak olunur ki işte bunun ıddeti müşkildir. Hanefiyye bunun hâiz ıddetine tâbi' olarak

sinni iyasa kadar beklemesi lâzım geleceğine kail olmuştur. Çünkü buna hayız âdeti görmemiş

denemiyeceği gibi iyas haline gelmiş de denemez. Lâkin ıddetten asıl maksud, hamil şübhesini kat' etmek

olduğuna göre bunu hamil müddetinin ekserinden ziyade bekletmek hikmeti şâria muvafık olmasa gerektir.

Âcizâne kanaatim bunda hamil şübhesini nazarı i'tibare alarak müddeti hamlin ekserine kadar

bekletmektir. ﴿وَاُولَاتُ الْاَحْمَالِ﴾ hamil sahibeleri - hamli bulunan yüklü, gebe

kadınlara gelince, gerek mevzuıbahs olan talâk ve gerek kocalarının vefatı halinde olsun alel'ıtlak bunların

﴿اَجَلُهُنَّ﴾ ecelleri - ya'ni ıddetlerinin nihayeti ﴿اَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ﴾ hamillerini

vaz' etmeleridir. - Mudğa veya aleka halinde bir sıkıt bile olsa vaz'ı hamil bitince o dakikada ıddet bitmiş

olur. İkiz ise i'tibar sonrakinedir. Sûrei Bakarede geçen «

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَعَشْرًا

» âyetinde kocaları vefat eden kadınların ıddeti dört ay on gün olduğu geçmişti.

Burada ise alel'ıtlak hâmil olanların ıddeti vaz'ı hamle kadar olduğu

beyan buyurulmuştur. Denildiğine göre Hazreti Ali ve İbni Abbas bu âyetin mutallakalar hakkında olduğuna

zâhib olmuşlar, bununla beraber «kocaları vefat edip de hâmil kalan kadınların ıddeti «eb'adi eceleyn» ya'ni dört ay on gün ile vaz'ı hamilden hangisi uzun ise o olacağını söylemişler, Şiy'adan İmamiyye bunu mezheb edinmişler. Halbuki Hazreti Ali ve İbni Abbas bu âyetin yalnız mutallakalar hakkında olduğuna zâhib olsalardı eb'adi eceleyn yâhud âhiri eceleyn diye iki ıddetin en uzununa kail olmazlardı. Bundan başka Buharî ve sairede şöyle rivayet olunmuştur: Ebu Seleme ibni Abdurrahman haber verib dedi ki: İbni Abbasa bir adam geldi, ebu Hüreyre de yanında oturuyordu, o adam «bana bir fetva ver, zevcinden kırk gün sonra doğuran bir kadın hakkında» dedi, İbni Abbas «âhiri eceleyn» dedi, ben «وَاُولَاتُ الْاَحْمَالِ اَجَلُهُنَّ اَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ؕ» dedim, Ebu Hüreyre de ben birader zadem «ya'ni Eba Seleme» ile beraberim dedi, bunun üzerine İbni Abbas Gulâmı Küreybi Ümmü Seleme hazretlerine gönderip ona sordurdu, Ümmü Seleme hazretlerine gönderip ona sordurdu, Ümmü Seleme Hazretleri de dedi ki Sübey'atül'eslemiyye gebe iken zevci katlolundu, sonra Sübey'a doğurdu, nikâhına talıb olanlar oldu, Resulullah sallâllahü aleyhi ve sellem de onu nikâh ettirdi, Ebüssenabil talibler miyanında idi. اهـ. Neseînin rivayetlerinden biri de şöyledir: Ebu Seleme ibni Abdürrahman ve İbni Abbas ve Ebu Hüreyre Radıyallâhü anhüm zevcinin vefatı hininde vaz'ı hamleden bir kadının ıddeti hakkında müzakere etmişlerdi, İbni Abbas iki ecelin âhirini bekler dedi, ebu Seleme ise hayır, vaz' edince halâl olur dedi, Ebu Hüreyre de ben birader zademle beraberim dedi, bunun üzerine Hazreti

Peygamber sallâllahü aleyhi vesellemin zevcesi Ümmü Seleme Hazretlerine gönderdiler, müşarünileyha da dedi ki: Sübey'atül'eslemiyye zevcinin vefatından bir az sonra vaz'ı haml etti, Resulullah sallâllahü aleyhi ve sellemden istifta eyledi,

Sh:»5068

Resulullah ona tezevvüc etmesini emreyledi اهـ. İşbu Sübey'atül'eslemiyye bintilharis hadîsini Muhaddisîn müteaddid yoldan tahric eylemişlerdir. Yine Neseî bunu Sübey'anın kendisinden senedi mahsuslarıyla şu suretle de rivayet eylemiştir. Abdullah ibni Utbe, Amr ibni Abdillah ibni Erkam Zührîye yazdı, Sübey'a Bintil'hârisil'eslemîye git, Resulullahın ona hamli hakkındaki fetvasından sor. Bunun üzerine Amr ibni Abdillâh Sübey'anın yanına vardı, sordu, o da Resulullahın Bedirde hazır bulunmuş eshabından Sa'd ibni Havlenin tahtı nikâhında olup onun hıccetülveda'da vefad ettiğini, zevcinin vefatından dört ay on gün geçmeden evvel doğurduğunu ve nifasından kalktığında Beni Abdiddardan bir zat olan ebüssenabil yanına gelip kendisini süslenmiş görerek zannederim dört ay on gün geçeden nikâh arzu ediyorsun dediğini haber verdikten sonra dedi ki: ben Ebu Senabilden bunu işitince Resulullaha gittim hadîsimi anlattım Resulullah sallâllahü aleyhi ve sellem de buyurdu ki: hamlini vaz'ettiğin hînde halâl oldun. اهـ.

Bundan başka imam Malik ve Şafiî ve Abdürrezzak ve İbni ebî Şeybe ve İbni Münzir rivayet etmişlerdir ki hâmil iken zevci vefat etmiş olan kadın hakkında soruldu İbni Ömer hazretleri «o kadın hamlini vaz' edince halâl olmuş olur» demişti. Bunun üzerine ensardan bir zat da kendisine şunu haber vermişti: Ömer İbnilhattab dedi ki «kadın zevci defnedilmeden tabutunda iken bile doğursa halâl olur» ya'ni ıddeti biter nikâhı halâl olur.

Buharî, Ebu Davud ve Neseî ve İbni Mace, İbni Mes'ud hazretlerinden rivayet etmişlerdirki Sûretünnisail'kusra Sûrei Bakareden sonra nazil oldu. Buharînin lâfzında ona ruhsat yapmıyorlar da tağlız mi yapıyorlar? Kasem ederim ki Sûrei Nisai kusra tûlâdan (ya'ni en uzun Sûre olan Sûrei Bakareden) sonra nazil oldu « وَاُولَاتُ الْاَحْمَالِ اَجَلُهُنَّ اَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ط ق اهـ.

Neseînin diğer bir lâfzından «her kim dilerse yardım

Sh:»5069

ederim « وَاُولَاتُ الْاَحْمَالِ اَجَلُهُنَّ اَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ق » başka değil,

zevci vefat edenler âyetinden sonra nazil oldu». Bir lâfzında da «Sûrei Nisai Kusra Bakareden sonra nâzil oldu. İbni Mâcenin lâfzında» vallahi dileyene yardım ederiz Sûrei Nisai Kusra başka değil « اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَعَشْرًا » dan sonra nâzil oldu» اهـ. İşte mes'elenin miftahı bu sahih rivayetlerle sâbit olan bu nüzul tarihiyle Resulullahın hiccetülveda senesindeki fetvasındadır. Demek oluyor ki kısa Sûrei Nisa dahi denilen bu talâk sûresi ve bâhusus bu âyet sûrei Bakareden sonra nazil olmuş olduğu için onun zevci vefat eden kadınların ıddeti hakkındaki dört ay on gün âyetinin umumundan hâmillere aid olan cihetini bu âyetin umumu tasrihan beyan etmiş bulunuyor ki böyle muahhar tarih ile olan beyan, İlmi usulde beyanı tebdil denilen nesıh kısmına dahil olduğundan bu hamil âyetinin umumî o vefat âyetinin umumundan bir noktasını ta'dil suretiyle nesheylemiştir. İbni Abbas Hazretleri ibtida iki rivayet beyninde müteredd id olarak ihtiyat olmak üzere âhirül'eceleyn demiş ise de ezvacı tahirattan Ümmü Seleme Radıyallahü anha hazretlerinden vaki' olan istifsar üzerine fetvayı Resûl anlaşılmıştır. Binaenaleyh hâmil kadınların talâkda da vefatta da ıddetleri vaz'ı haml ile tamam olur.

﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ﴾ her kim de Allahdan korkar - emirlerini tutar, hukukuna riayet ederek vikayesine sıkınırsa ﴿يَجْعَلْ لَهُ مِنْ اَمْرِهٖ يُسْرًا﴾ Allah ona emrinden bir kolaylık verir. - İşini teshil edip salih amellere muvaffak kılarak Dünya ve âhıret kolaylığa mazher eder. 5. ﴿ذٰلِكَ﴾

bu zikr olunan ahkâm ﴿اَمْرُ اللّٰهِ﴾ Allahın emridir ﴿اَنْزَلَهٗۤ اِلَيْكُمْ ؕ﴾ onu size indirdi -

sair ümmetler de yoktu, hazreti Muhammed ile onun ümmetine

Sh:»5070

indirdi ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ﴾ ve her kim Allahdan korkar - emrini, ahkâmını muhafaza eylerse

﴿يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّـَٔاتِهٖ﴾ Allah onun kabahatlerini tarafından keffaretleyip örter çünkü «

اِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّـَٔاتِ ؕ » dır. ﴿وَيُعْظِمْ لَهٗۤ اَجْرًا﴾ ve onun

ecrini büyültür - katlar, Bu Sûrede böyle takva tavsıyelerinin her birinde calibi dikkat va'd-ü vaîdlerle

müterafık olarak bir terci' halinde defeat ile tekrar ve te'yidi, aile hukukunun, kadın ve talâk işlerinin

ehemmiyyeti mahsusasına ve bu babdaki dikkatsizliğin ve «

اَبْغَضُ الْحَلَالِ اِلَى اللّٰهِ الطَّلَاقُ » hadîsiyle de anlatıldığı vechile âdî bahanelerle

talâk salâhıyyetinin sui isti'mal edilmesindeki mahzurların ve bu yüzden uğranılacak müşkilâtın ıktıham

olunmasındaki ecrin büyüklüğüne ve onun için gerek aşk-u mahabbet ve gerek gayz-u nefret sâiklariyle

Allah korkusu, vazife hisleri unutulu vermeyip haricî ve ve dahilî her hususta Allahın emirlerine ı'tina

olunarak takvâ yolunun tutulması, korunmak çarelerinin aranması lüzumuna sıkı sıkı tenbihatı muhtevidir.

Bu suretle hasbel'iktıza talâk verildiği takdirde evvelâ «

وَاَحْصُوا الْعِدَّةَۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ رَبَّكُمْۚ لَاتُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ

» buyurulduğu gibi burada da yine korunmak yollarından olmak üzere buyuruluyor ki 6.

﴿اَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ﴾ onları: ya'ni o boşanıp da ıddet

içinde bulunan kadınları boşamadan evvel olduğu gibi - vus'unuzun yettiğinden, kendinizin sakin

olduğunuz yerden bir kısmında iskân ediniz. -

VÜCD, insanın vus'u, gücünün yetebildiği varlığı demektir. Binaenaleyh kadının kocasına gücünün

yetemiyeceği bir sükna teklif etmeğe de hakkı yoktur. Sonra belliki bu emirler sağ olanlaradır. Binaenaleyh

zavci vefat eden kadının ıddetinde süknâ ve nefaka talebine hakkı

yoktur. O varisler miyânında bulunduğu için terekeden hissası ne ise onu alır. Sûrei Bakarede geçen «

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِاَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا اِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ اِخْرَاجٍۚ

» âyetinin tefsirine bak

﴿وَلَا تُضَآرُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّۭ﴾ onunla beraber üzerlerinde tazyık yapmak,

bezdirmek için onları zararlandırmağa da kalkışmayınız ﴿وَاِنْ كُنَّ اُولَاتِ حَمْلٍ﴾ ve

eğer o ıddet bekliyen mutallakalar bir hamil sahibi iseler-ki o hamil gerek talâk esnasında veya daha evvel

ma'lûm olmuş bulunsun ve gerek ıddet içinde iken kadın sezmiş olsun kadın bunu ketm etmeyip haber

vermelidir. «

وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ اَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ فِى اَرْحَامِهِنَّ اِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ » Ve böyle hayzın inkıtaı ve hamil gibi nefsine aid hususta

kadın kavliyle tasdık olunmalıdır. ﴿فَاَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتّٰى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ﴾ o

halde onlar ta hamlini vaz' edinciye kadar kendilerine, infak ediniz - nefakalarını veriniz. Iddetin asıl hikmeti

hamil bulunup bulunmadığını tebeyyün ettirecek bir zaman bekletmek olduğu cihetle hamil bulunduğu

sezilince artık onu üç hayiz bekletmeğe lüzum kalmıyacağı gibi üç ay ile de iktifa edilmeyip az veya çok ta

vaz'ı hamle kadar infak etmek lâzım gelir. Talâk tarihinden ı'tibaren hamil müddeti ekalli altı ay, ekseri ise

Hanefiyyeye göre iki sene ve hattâ Şafiîye göre dört sene uzaya bilir. Burada «

وَاِنْ كُنَّ اُولَاتِ حَمْلٍ » şartı mutlak infak emrinin menatı değil « حَتّٰى يَضَعْنَ

gayesiyle mukayyed olan infakın menatıdır. Onun için bu şartın mefhumı muhalifi hâmil olmıyan

mutallaklara ıddetlerinde sükna lâzım ise de nefaka lâzım gelmezmiş gibi bir ma'na ifade etmez. Bil'akis

uzun olabilecek ıddetin hitamına kadar infak emrinin bil'ıbâre tensıysı ıddetleri daha kısa olan

mu'teddelere, beklemek ılletinde iştirâk hasabiyle, infakın vücubunu biddelâle anlatır. « لَاتُخْرِجُوهُنَّ ۪ اَسْكِنُوهُنَّ » buyurulmuş olması da buna bilişare karînedir. Çünkü ıhracı nehiy, iskânı vacıb olmanın levaziminden

Sh:»5072

birisi de infakın vücubu olacağı kolaylıkla anlaşılır. Böyle iken burada hamil şartının tasrihi şu nükteleri ifade eder:

BİRİNCİSİ, Iddet bekletip infak etmekten asıl maksad, hamil gayesi olduğunu anlatır.

İKİNCİSİ, Uzamak ihtimali bulunan hâmiller hakkında şübheyi kesmektir.

ÜÇÜNCÜSÜ Talâk olmasa bile hamli olanlara hususî bir i'tına ile bakılmasına işaret eylemektir.

DÖRDÜNCÜSÜ, de şu mes'eleyi tefri' eylemektir: ﴿فَاِنْ اَرْضَعْنَ لَكُمْ﴾ vaz'ı hamilden sonra çocuğu şayed sizin için, ya'ni siz babaların hisabına olarak emzirirlerse ﴿فَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ﴾ o vakıt onlara emzirme ücretlerini verin - demekki çocuk doğunca ona baktırmak, infak etmek vazifesi esas ı'tibariyle babalara âiddir. Murdıayı, ya'ni emzirecek süt anayı baba tutacak, masrafını baba verecektir. Ânanın da hıdane, ya'ni çocuğu kendi kucağında bulundurub ona bilfıl

bakmak hakkı vardır. Çocuğun hakkı da evveli emirde ana sütünü emmektir. Onun için boşanmış olan ana hıdane hakkını isti'mal edip de babasının hısâbına olarak ücretle o çocuğu emzirecek olursa babanın o çocuğu ondan almayıp ırda' ve bakım ücretini vermesi lâzım gelir. Yok eğer babası hisabına değil de ana kendi hisabına emzirecek olursa o vakıt babanın o anaya emzirme ücreti vermesi lâzım gelmez. Yalnız çocuğun emzirme ücretinden mâadâ olan giyim ve sair masrafını verir ve bütün bunlar aralarında kararlaştırılmak icabeder. Onun için buyuruluyor ki ﴿وَاْتَمِرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ﴾ ve ma'ruf vechile, ya'ni iki tarafın hal-ü şanına münasib ve çocuğun menfeatine muvafık güzel bir

surette ne baba tarafından hasislik, ne ana tarafından zorluk gösterilmeksizin aranızda birbirinizle müşavere edin, iycab eden ücreti ve çocuğun nefakasını kararlaştırın - boşanıp ayrıldık diye küsüşüp de birbirinize müşkilât çıkarmayın. ﴿وَاِنْ تَعَاسَرْتُمْ﴾ ve eğer zorlaşacak birbirinize müşkilât çıkaracak olursanız - baba hasislik, bahıllik edip lâyıkını vermez veya ana ziyadesini ister, emzirmeğe nazlanır veya emzirmek istemezse ﴿فَسَتُرْضِعُ لَهٗٓ اُخْرٰى﴾ o vakıt onu babanın hisâbına

diğer bir emzikci emzirecektir. - Emzikli bir kadın bulunacaktır. Baba diğer bir süt anası bulup emzirtecek ve ona lâzım gelen ücreti vermeğe mecbur olacaktır. Bu takdirde ise ana çocuğuna analık etmemiş, şefakat hissi beslememiş, Allahın kendisine vermiş olduğu sütü yavrusundan esirgeyip fazla para ile satmak alçaklığına düşmüş olacağı gibi çocuğunu anasından esirgeyen ve gücünün yetebileceği ücreti vermeyip de müşkilât çıkarmış olan baba da evladını hem yâd ellere düşürmeğe sebebiyyet vermiş hem de yine ücret ve nefaka vermeğe ve Belki anasına vermek istemediğinden fazla vermeğe mahkûm kalmış bulunacaktır. Ancak çocuk anasından başka kadının memesini almadığı takdirde onu emzirecek diğer bir kadın bulunamamış demek olacağından o vakıt çocuğun telefine meydan vermemek için ana ecri mislî ile emzirmeğe hâkim tarafından cebrolunur. 7. ﴿لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهٖ﴾ seası olan, ya'ni genişliği bulunan kimse genişliğinden infak etsin - bu âyet bütün nefaka mesailinde düsturdur. Ya'ni emrolunan infaklardan hangisi olursa olsun infak ile mükellef bulunan kimsenin hal ü vaktı müsaıd olup da malca genişliği varsa o kimse genişliğine göre genişliğinden nefaka versin. Bütün genişliğini versin değil, genişliğinden ya'ni sûrei Furkanda geçen «

وَالَّذِينَ اِذَآ اَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذٰلِكَ قَوَامًا»

âyetini unutmayıp ne israf ne tazyık etmiyerek ı'tîdal dairesinde yaraşanını versin ﴿وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ﴾ rızkı dar kısmet edilmiş olan kimseler de ﴿فَلْيُنْفِقْ مِمَّآ اٰتٰيهُ اللّٰهُ﴾ Allahın ona verdiğinden infak etsin - orta halli olan orta halli, az olan da az versin - çünkü ﴿لَايُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا مَآ اٰتٰيهَا﴾ Allah kimseye vus'undan öte teklif etmez - her hususta böyle olduğu gibi infak teklifleri de böyledir. Zengin zenginliğine göre fakîr de fakîrliğine göre mükellef olur. Borç bulabilirse bil'ahare vermek üzere hüsni niyyetle borç eder. Bu da bir tâkat sayılır ﴿سَيَجْعَلُ اللّٰهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا﴾ Allah bir güçlükten sonra bir kolaylık halkedecektir - binaenaleyh fakîrler ve fukara aileleri de bulabildikleri ile kanaat ve sabrederek ilerisi için Allahdan ümidi kesmemeli, zenginler de böyleleri imhal etmemeli, zekâtları, sadakaları, ianeleriyle gözetmeli, zengin ve fakîr hepsi Allaha korunarak çalışmalıdırlar.

Kadın, aile ve infak işlerinde bozukluk, ahlâksızlık, idaresizlik, Allahın emirlerine ısyan ile haksızlık, azgınlık bir cem'iyyetin, bir medeniyyetin, bir memleketin inkırazına badi olacak esbabdan bulunduğu anlatılmak ve bu suretle bu Sûre ahkâmı bir taraftan evvelki Tegabün sûresine bir taraftan da gelecek

Tahrîm sûresine bağlanmak üzere buyuruluyor ki:

﴿٨﴾ وَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ اَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِه فَحَاسَبْنَاهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَاهَا عَذَابًا نُكْرًا﴿﴾

Sh:»5075

﴿٩﴾ فَذَاقَتْ وَبَالَ اَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ اَمْرِهَا خُسْرًا ﴿١٠﴾ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فَاتَّقُوا اللّٰهَ يَآ اُولِى الْاَلْبَابِ ۚ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا ۚ قَدْ اَنْزَلَ اللّٰهُ اِلَيْكُمْ ذِكْرًا ﴿١١﴾ رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْكُمْ اٰيَاتِ اللّٰهِ مُبَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ ۟ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَآ اَبَدًا ۟ قَدْ اَحْسَنَ اللّٰهُ لَهُ رِزْقًا ﴿١٢﴾ اَللّٰهُ الَّذِى خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ وَمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ ۟ يَتَنَزَّلُ الْاَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوٓا اَنَّ

اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَحَاطَ بِكُلِّ شَىْءٍ عِلْمًا ﴿

Meali Şerifi

Nice memleket (nice şenlik) Rabbının ve rasullerinin emrinden çıkıp azdı da biz onu şiddetli bir hisaba çektik ve görülmedik bir azâba giriftar eyledik 8 O suretle emrinin vebalini tattı ve işinin akıbeti bir hüsran oldu 9 Allah öyleler için şehid bir azâb hazırlamıştır, ondan dolayı Allahtan korkun da korunun ey halis özü, temiz aklı olanlar: iyman edenler! İşte Allah size bir zikr indirdi 10 Bir Rasul gönderdi, Allahın nûrlar saçan, yollar açan âyetlerini sizlere karşı okuyorki iyman edip salih amel işliyenleri zulmetlerden nûra çıkarsın ve her kim Allaha iyman edip salâh ile

Sh:»5076

çalışırsa Allah onu altından ırmaklar akar cennetlere koyacak: orada ebediyyen muhalledler, öyleki Allah ona hakikaten güzel bir rızk ihsan etmiş 11 O Allah ki yedi Semâ yaratmış. Arzdan da onların bir mislini,

aralarından emir inip duruyor şunu bilesiniz diyeki: Allah her şey'e kadirdir ve Allah her şey'i ılmiyle ihata etmiştir 12

8. ﴿قَرْيَةٍ﴾ - Yukarılarda da geçtiği üzere karye Kur'anda, köy, şehir, memleket gibi cem'iyyet, medeniyyet mahalli olan yerlere ve ahalisine ıtlak olunur. Esasen ictima' ma'nasından me'huzdur. Râgıb der ki: karye, Nâsın ictima' ettiği mevzun ve Nâsın mecmuunun ismidir. Ve her birinde kullanılır. «وَسْئَلِ الْقَرْيَةَ» de müfessirînin çoğu ehli karye demiştir. Ba'zısı da demiştir ki hayır, burada karye kavmin kendileridir. «﴿رْيَةً كَانَتْ اٰمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَاْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا﴾. ﴿وَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ هِىَ اَشَدُّ قُوَّةً مِنْ قَرْيَتِكَ﴾ bu minval üzeredir. «لِيُهْلِكَ الْقُرٰى» kavlinde ise o, medînenin ya'ni medeniyyet yeri olan şehrin, memleketin ismidir. «مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى» «مِنْ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ اَهْلُهَا» kavilleri de böyledir. Ve kuzatın ba'zısı Aliyy İbni Hüseyn radıyallahü anhüma Hazretlerinin yanına girip bana Allah tealânın «وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِى بَارَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً» kavlinden haber ver, bunun hakkında ülemanız - ya'ni ehli beyt üleması - ne diyorlar? Diye sormuş o, Mekke diyorlar demiş olduğu şöyle hikâye olunmuştur: sonra gördünmü? Dedi. Neyi? Dedim, ancak ricâli

kasdeyledi, dedi. Bunun üzerine ben, o, kitabullahda nerede? Diye sordum cevaben dediki: Allah tealânın şu kavlini işitmedin mi « وَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ اَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِه .اهـ» Hasılı burada karye bir medeniyyet merkezi olan şehir ve hattâ şehirler mecmuu olan memleket ahâlisi kavm veya hukümdarları ma'nasına ehli karye demek olduğu anlaşılıyor. Çünkü Allahın ve Peygamberlerinin emrinden utüvv ile ısyan mekânın değil mütemekkinlerin işidir, azâbı tadan onlardır. Onların

Sh:»5077

yüzünden memleketleri de harab olduğuna işaret için karye denilmişti. ﴿عَتَتْ﴾ - azgınlık, serkeşlik demek olan utüvvden 10. ﴿ذِكْرًا﴾ bir zikir - hiç unutulmayıp mucebince amel edilmesi lâzım gelen bir öğüt, Kur'an, yâhud bir müzekkir: öğüt verici, ihtar ve nasıhat edici, Bu surette 11. ﴿رَسُولًا﴾ - zikri beyan, evvelki surette, « اَرْسَلَ رَسُولًا » ma'nasiyle inzalden bedeldir. Resulden murad, Resuli Ekrem Muhammed Mustafa Sallâllahü aleyhi vesellemdir. Tenvin, fehamet içindir. Peygambere nazaran Resul de Cibrildir.

12. ﴿اَللّٰهُ الَّذِی خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ﴾ - Sema, esasen yüksek demek olup Arz üzerinde duran kimselerin semti re'sini ihata eden yüksek âlemlerin ismidirki biz gök ta'bir ederiz. Seb'a semâvât ta'biri yedi Semanın mevcudiyyetini ifade de kat'î olmakla beraber daha ötesi yok demek değildir. Ziyadesini nefyetmez. Çünkü bir hayli müfessirlerin ıhtar ettiği ve Ilmi usülde beyan olunduğu üzere mefhumı aded, karîne bulunmadıkça mu'teber olmıyan mefhumı muhalif cümlesinden ma'duddur. Ve Kitab ve sünnette yedi semanın daha ötesi bulunduğuna delâlet eden deliller vardır. Ayetel'kürsî, Kürsînin bütün Samavât ve arzdan daha geniş olduğunu gösterdiği gibi Kürsînin de Arşın içinde sahradaki bir halka gibi olduğunu ifade eden « كَحَلَقَةٍ فِی فَلَاةٍ » hadîsi şerifi de ma'lûmdur. Semavât o kadar geniştir ki seb'a semâvât ta'biriyle hepsinin hey'eti mecmuası kasd olunduğu surette Arza zıyası yetişe bilen bütün yıldızlar sahası semai dünya denilen en aşağısından ıbaret kalır. Netekim « اِنَّا زَيَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنْيَا بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ » âyetinde buna işaret geçmiş idi. Fakat mefhumı aded hisaba alınmıyarak seb'a semâvât denildiği zaman da bundan tebadür eden ma'na umumiyyetle ma'ruf olan

seb'ai seyyare medarlariyle tefrık olunan mıntakalardır. Güneş iki noktai nazarla da ortalarında mütalea olunur. Gerek Arz ve gerek Şems bakımından üçü yakın üçü uzaktır. En uzakta bulunan Zuhal mıntakası ve daha ötesi yedinci demek olur. Ve bunların böyle yedi adediyle gösterilmesinde hem umumiyyetle ma'ruf olanları irâe hem de ötede bulunan Güneşin merkeziyyetine bir işaret vardır. Şu halde, Zuhalden ötesi de Oranos ve Nebtun gibi daha başka seyyareler bulunması yedi Semanın mevcudiyyetini ıhlâl etmiyeceği gibi seb'a semâvât nassı da gerek mefhumı muhalifin mu'teber olmaması ve gerek onların da mezkûr nüktelere mebni yedinci Sema hududunda i'tibar edilebilmesi haysiyyetleriyle daha başka seyyareler bulunabilmesine mani' olmaz. Evet iyman edip salih amel işliyen mü'minleri altından ırmaklar akan Cennetlere ebedî olarak koyacak, kendilerine güzel güzel rızk ihsan edecek olan Allah o Allahdırki yedi Sema yaratmış ﴿وَمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ ۭ﴾ Arzdan da onların mislini - yaratmıştır. Buradaki « **من** » beyaniyye olmak da, ibtidaiyye olmak da melhuzdur. Misliyyet de adedde, ya'ni yedilikte mümaselet olmak zâhir görünürse de « يَتَنَزَّلُ الْاَمْرُ بَيْنَهُنَّ » beyanından anlaşıldığına göre vasıfta mümaselet olmak da muhtemildir. Cümhurı müfessirîn « **من** » beyaniyye ve mümaselet adedde ve ba'zı evsafta olduğuna kail olarak ve ba'zı hadîslerden de istidlâl ederek demişlerdirki: yedi Sema olduğu gibi yedi de Arz vardır. Ve her birinin arasında Arz-u Sema arasındaki gibi mesafe ve her Arzda Allahın mahlûkatından sükkân vardır. Bizim anlıyabileceğimize göre bunun zâhirde seyyarelerden herbiri kendi

seması dahilinde bir arz gibidir ve onlarda da Allahın bir takım mahlûkatı vardır demek olurki insan da varmı yok mu Allah bilir. İbni Abbastan bir rivayette yedi arz bihar ile ayrılmıştır ve hepsini

Sema

Sh:»5079

kaplar denilmiş olması da bu ma'naya olmalıdır. Ve bihardan murad hava ve buharlar gibi emvacı mekfufe dahi ta'bir olunan cev deryaları olmak gerektir. İbni Abbasın Sema bahirlerine dair sözleri de geçmiştir. Maamafih bu rivayet Asya, Afrika, Avusturalya, Şimalî Amerika, Cenubî Amerika, Kutbı şimalî ve Kutbı cenubî kıt'aları gibi arzın az çok denizle ayrılmış olan kıtaâtına işaret olmak ihtimali de yok değildir. Dahhâk gibi diğer ba'zı müfessirler de yedi Arzın aralarında açılmak olmaksızın tabaka tabaka birbirlerine muntabık olduklarını söyliyerek « وَمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ ۭ » bu suretle Arzın tabakatına işaret olduğuna kail olmuşlardır. Ba'zıları da akalîmi seb'a ta'bir ettikleri eski ıklîm taksimatına ihtimal vermek istemişlerdir. Ebüssüudun naklettiği vechile Kurtubî demiştirki: evvelki, ya'ni her arzın arası, Arz-u Sema arası gibi mesafe ile açık olması esahtır. Çünkü Buharî ve daha diğerlerinde rivayet olunan haberler ona delâlet etmektedir ki şu da o cümledendir: Hazreti Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem girmek istediği herhangi

bir karyeyi gördüğü anda behemehal şöyle derdi: «

اَللّٰهُمَّ رَبَّ السَّمٰوَاتِ السَّبْعِ وَمَا ظَلَلْنَ وَرَبَّ الْاَرَضِينَ السَّبْعَ وَمَا اَقْلَلْنَ وَرَبَّ الشَّيَاطِينِ وَمَا اَضْلَلْنَ وَرَبَّ الرِّيَاحِ وَمَا اَذْرَيْنَ نَسْأَلُكَ خَيْرَ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ وَخَيْرَ اَهْلِهَا وَخَيْرَ مَنْ فِيهَا وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ اَهْلِهَا وَشَرِّ مَنْ فِيهَا = ey o yedi Semanın ve

onların kapladığı şeylerin rabbı, hem yedi Arzın ve onların taşıdıkları şeylerin rabbı, ve hem şeytanların ve onların aldattıkları şeylerin rabbı, hem de rüzgârların ve savurdukları şeylerin rabbı olan Allahım! senden bu karyenin hayrını ve ehlinin hayrını ve onun içinde bulunan kimselerin hayırını dileriz. Ve onun şerrinden ve ehlinin şerrinden ve onda bulunanların şerrinden sana sığınırız» اهـ.

Kur'anda bu âyetten başkasında Arzın yedi olmasına işaret eden bir âyet görülmiyor. Ba'zen « السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ » diye ikisi de müfred olarak ifade buyurulmuş, ekseriya da « السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ » diye semavât cemi', arz hep müfred olarak

tekabül ettirilmiştir. « سَبْعُ أَرَضِينَ » diye yedi arz tasrihi ancak ehadîs ve ahbarda varid olmuştur. Bu miyanda ihticaca salih olmıyacak gayri sahih, garib, zayıf, mevzu' ve ba'zan temsilî bir takım haberler dahi yok değil ise de Kurtubînin dediği gibi muhaddisînin sahih olarak kabul ve rivayet ettikleri hadîsler de vardır. Bunlar bu âyetin işaretiyle birleşince arzın teaddüdünü kabul etmek esahh olur. Böyle iken Kur'anın diğer âyetlerinde « سَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ » denildiği gibi bu âyette de « وَمِنَ الْاَرْضِ » diye arz müfred olarak getirilmiş de « وَاَرَضِينَ مِثْلَهُنَّ » veya « سَبْعَ سَمٰوَاتٍ وَاَرَضِينَ » denilmemiş olmasının hikmeti düşünülmek lâzım gelir.

Allahü a'lem bunun nüktesi: Sema ı'tilâ meydanı, yükselme sahası olan ciheti ulüvvü, arz sıklet meskeni sukut menzili olan ciheti süflü iş'ar ettiğini ve gelecek tenezzüli emr hukmüne nazaran mizani hikmette her teşekkül için nüzul ve sükût merkezi bir noktadan ibaret olduğu haysiyyetle bize nazaran altımızda bir nüzul noktası, sukut merkezi, sıklet merkezi olan arzımız tek olup buna mukabil tepemizde meşaırimize tecelli ve ruh ve şuurumuza afakı şuhûdden ışrak ederek kalbimizi mâverayı şuhûdde hakikati gaybe yükseltmek veya mehbıtı sukut etmek için ıhata edip çırpındıran semalar müteaddid olduğu gibi ecramın hangisinden bakılsa yine böyle menzile teşkil eden arz bir ve onu ihata eyliyen semalar müteaddid ve bunların hepsi de Allah tealânın ılm-ü kudretiyle muhat bulunduğunu düşündürmektir. Onun için ifadeye

öyle bir suret verilmiştir ki bir zemin üzerinde türlü türlü menazıriyle nazarları ıhata eden ve neresinden bakılsa nokta-i nazar gözetilmek şartiyle yüksek hakikatlar arzeyliyen yedi Sema gibi vücuh ve tabakatı havidir.

« من » Beyaniyye olduğuna göre el'arzdan murad lâmı cins ile cinsi arz olup bu cinsin veya ba'zısının yedi Semaya

Sh:»5081

mümaseleti ve o yedinin bizim arzımıza bir mücanesetini anlatır.. Bu cihetle mümaselet yalnız adedden ıbaret kalmayıp ba'zı evsafı mahsusada olduğu anlaşılır. Esahhı akval olan bu ihtimale göre, Arzımızın seyyarelerle seyyarelerin Arzımızla bir mücaneseti ve semalarla da bir mümaseleti bulunduğu neticesi alınır. Bundan da Arzımızın dahi bir seyyare ve seyyarelerin az çok Arzımız gibi, kendi âlemlerinde birer merkezi sıklet ve ba'zı mahlûkata mesken ve eserlere menzil olan maddî ve lâekal meadin ve nabatı havi birer cirm oldukları sezilebilir. İkinci bir ihtimalde, el'arz? Lâmı ahdile yalnız arzımızdan ibaret olup buna nazaran da arzımınız kıt'aları veya tabakaları veya ıklimleri ı'tibariyle yedi semaya bir mümaseletini ifade

eyler. Ki bu da bizi bir çok taharriyata sevkeyler. Bu ma'nalarda « من » in teb'izıyye ma'nası da melhuz olup olmamasına göre de birer fark hasıl olur. Bizce bu ma'naların hepsi sahihtir.

Diğer bir ihtimal de « من » ibtidaiyye olmaktır ki müfessirlerden buna tearruz edeni görmedim, bununla beraber lisan i'tibariyle bunun da sahih olabileceğinde şübhe etmiyorum. Bu surette de « مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ » ve « خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ » âyetleri kabilinden olarak Arzdan insanın hılkatını ve onun nefsinde başındaki semaları sureti mahsusa ve ma'kuleleriyle temessül ve tesavvur ettiren şuur ve idrak tecelliyatının yaradılışını ifade etmiş olurki bu da havassı hamse, akıl ve vahy tecelliyatına nazaran yediden aşağı değildir. Ve yedi sema tıbakının böyle birbirine intibak eden şuunı ruhiyye meratibine göre mülâhaza edilmesi haysiyyeti gibi bizim için pek mühimm olan bir bakım noktasını da iş'ar eyler ki semaya müteallık haberlerde tesadüf edilen sözleri bir dereceye kadar tesavvur edebilmek için bunun faidesi vardır. ﴿يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ﴾

aralarında peyderpey emir iniyor - « وَاَوْحٰى فِى كُلِّ سَمَآءٍ اَمْرَهَا » buyurulduğu vechile o yedi Sema ile Arzdan misillerinin mecmuu arasında gerek hey'ete mecmuasına ve gerek her birinin bütün müteallikat ve mühteveyatiyle ve umumî ve hususî bütün harekât ve sükûnları, hadisat ve şuunlariyle tedbir ve idarelerine velhasıl kaza ve kaderlerine müteallık emri ilahî ve vahyi rabbanî inip duruyor. Burada « تنزل ٠ امر ٠ بين » kelimeleri de şayanı dikkattir. Bunda bizim Arzımızla beraber dahil bulunduğumuz ve hey'eti Şemsiyye ta'bir ettiğimiz ecram manzumesinin vaz'ıyyeti umumiyye ve hususıyyesine bir işaret ve hılkatlarından sonra onlarda müctemi'an veya münferiden veya mütekabilen bir müvazene dahilinde cereyan eden bütün mukadderatın gerek onlarda kalan ve gerek bize kadar gelen zıya ve hararet vesaire gibi bilcümle umur ve şuunun onlardaki bir tabiat işi olmayıp bu manzumeden daha yüksekleriyle de alakadar olarak « قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبّى » buyurulan ruh gibi nezdi barîden bir tenezzüli emrî olduğuna ve bu vechile bu Kur'anın, bu emirlerin de Semalar fevkından inen nûr gibi kalbi Muhammedîye indirilmiş bulunduğuna tenbih buyurulmuştur. Onun için nihayet bunların bizim ruhî şuunâtımızla bilhassa alâkası anlatılmak üzere buyuruluyor ki ﴿لِتَعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ﴾ o halk ve tenezzüli emir, şunu bilmeniz içindirki Allah her şey'e kadîrdir. - Binaenaleyh iyman edip salih amel işliyenler mü'minlere olan va'dini infaza da kadirdir. ﴿وَاَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَحَاطَ بِكُلِّ شَىْءٍ عِلْمًا﴾ Ve Allah

her şey'i ılmiyle ihata eylemiştir. - Zira bütün o ulvî ve süflî, cismanî ve ruhanî kâinatın halk ve tedbiri ve o şuunâtı ilmiyyenin ifazası hepsine hâkim bir kudretin ve hepsinin zâhir ve bâtıniyle bütün künh ü hakikatini, mebde'-ü meadını ihata eden

Sh:»5083

bir ılmin âyât ve bürhanıdır. Binaenaleyh bütün bu ahkâmı o ılim ile takdir ve teşri' ve o kudretle tenzil ve tebliğ buyurmuştur.

Burada Talâk sûresi bitti. Talâkın netâicinden birisi de hurmet olmak münasebetiyle bervechiâti yemîn ve yine ba'zı aile hususatına alâkadar olan Tahrîm sûresi ta'kıyb edecektir.